

Куциньська М.В.

УДК 657.471:378

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДВНЗ: ЕКОНОМІЧНИЙ, ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

I. Вступ. У сучасних умовах функціонування державних вищих навчальних закладів (ДВНЗ) питання оцінки ефективності їх діяльності набувають ще більшої актуальності. Це обумовлено необхідністю удосконалення механізмів управління діяльністю ДВНЗ та формування інформаційної бази для прийняття керівництвом закладів обґрунтованих управлінських рішень. У теперішній час підходить до оцінки ефективності діяльності вищих навчальних закладів за її аспектами розглядаються у багатьох наукових працях. Однак, сучасні наукові дослідження не охоплюють усі аспекти ефективності діяльності безпосередньо ДВНЗ. Для формування методики комплексної оцінки ефективності діяльності ДВНЗ необхідним є проведення аналізу існуючих підходів до оцінки ефективності діяльності ДВНЗ за її аспектами.

II. Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до оцінки економічної, технологічної та соціальної ефективності діяльності ДВНЗ з метою виявлення підходів до їх оцінки.

III. Результати. Віднесення ДВНЗ до неприбуткових організацій відповідно до норм чинного в Україні законодавства формує їх особливий статус. Це, перш за все, стосується головної характеристики ефективності діяльності ДВНЗ з точки зору їх соціальної значущості: відповідності результатів, отриманих ДВНЗ, встановленим цілям, спрямованим на задоволення реальних суспільних потреб і попиту та фінансування діяльності за рахунок бюджету. Йдеться не лише про співставлення результатів та цілей діяльності ДВНЗ, а й про ефективність використання бюджетних коштів, що відповідає такому принципу бюджетної системи, як принцип ефективності та результативності. Пряма залежність ефективності діяльності ДВНЗ від рівня їх ресурсного забезпечення обумовлює необхідність зосередження значної уваги їх керівництва на питаннях удосконалення механізмів залучення та раціонального використання різних видів ресурсів, що характеризується такою категорією, як технологічна ефективність. Отже, ефективність діяльності ДВНЗ доцільно розглядати як з точки зору їх соціальної значущості для суспільства, так і з позицій ринкових відносин, що передбачає оцінку їх економічної та технологічної ефективності.

Визначити соціальний ефект ДВНЗ та вищої освіти загалом важливо, хоча і досить складно, оскільки показники, що для цього застосовуються, у своїй більшості не мають кількісного виміру (наприклад, позитивний вплив освітнього процесу на розвиток найкращих якостей особистості, вплив на поліпшення всіх сторін суспільних відносин, формування відкритого громадянського демократичного суспільства та ін.). Саме здатність задовольняти суспільні потреби та забезпечувати відповідний соціальний ефект є найважливішою складовою діяльності ДВНЗ як основної ланки системи вищої освіти.

При визначенні соціально-економічної ефективності ДВНЗ розрізняють такі поняття, як економічність, ефективність та результативність [1-2]. Під економічністю розуміють ощадливість, економність, ступінь мінімізації витрат на придбання ресурсів з урахуванням їх якості; під ефективністю – продуктивність, ступінь корисності споживання ресурсів для надання послуг, здійснення діяльності; під результативністю – дієвість, успішність, відповідність фактичних результатів запланованим, рівень досягнення мети та очікуваних результатів діяльності. Отже, враховуючи специфіку місії, цілей та діяльності ДВНЗ наведена категорія економічності характеризує економічну ефективність діяльності ДВНЗ, категорія ефективності – технологічну ефективність діяльності ДВНЗ, категорія результативності – соціальну ефективність діяльності ДВНЗ. О.О. Астахов та В.Ф. Семенов розмежовують зовнішню та внутрішню соціально-економічну ефективність ВНЗ. Внутрішню ефективність розглядають як педагогічну, або ефективність функціонування безпосередньо системи освіти, зовнішню – як віддачу від використання економічного фонду (людського капіталу), котрий в якості підготовлених спеціалістів представляє кінцевий продукт освіти [3]. Комплексне використання наведених показників надає інформацію про соціально-економічну значущість здійснення освітньої діяльності ДВНЗ з точки зору відповідності між забезпеченням потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях та тими ресурсами, що для їх підготовки виділяє держава. При цьому, використання показників зовнішньої ефективності, запропонованих О.О. Астаховим та В.Ф. Семеновим, також надає інформацію про технологічну ефективність діяльності ДВНЗ.

В.І. Марцинкевич критерієм внутрішньої соціально-економічної ефективності освітніх закладів вважає економічне використання ресурсів всередині закладів [4]. Таке формулювання ефективності діяльності ВНЗ більш наближене до визначення технологічної ефективності. Зовнішня соціально-економічна ефективність визначається В.І. Марцинкевичем за якістю освітніх послуг та їх відповідністю потребам господарювання і життя, за величиною вкладу освіти у зростання суспільного продукту країни. Використання таких показників відповідає сутності оцінки соціальної ефективності діяльності державних вищих навчальних закладів. Для визначення соціально-економічної ефективності ВНЗ С.Я. Салига та В.М. Гельман пропонують використовувати показник середньорічної чисельності студентів, які працевлаштовані, в натуральній і грошовій формі [5]. Застосування наведеного показника надасть інформацію про економічну ефективність підготовки фахівців конкретним ВНЗ з точки зору національного господарства, що відповідає загально визнаному трактуванню соціальної ефективності діяльності.

С.Р. Демідов ефективність діяльності ВНЗ трактує як соціально-економічну категорію, що відображає виробничі відносини відносно задоволення суспільних потреб та особистості у підготовці кадрів, освіти та дослідженнях шляхом використання наявного потенціалу за максимальної економії суспільних ресурсів та отриманні за її рахунок максимального прибутку, спрямованого на цілі саморозвитку [6]. Таке

формулювання поняття «ефективність діяльності ВНЗ» доцільне лише в умовах комерційного ВНЗ, де відсутнє державне фінансування. При цьому таке визначення ефективності діяльності ДВНЗ обмежує його сутність лише до соціальної та економічної складових, нехтуючи технологічною ефективністю діяльності.

У сучасних умовах функціонування ДВНЗ науковці виокремлюють новий тип ефективності їх діяльності – господарську ефективність, під якою, виходячи з тлумачення господарської діяльності в Господарському кодексі (діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність), в контексті дослідження розглядатиметься ефективність основного виду діяльності ДВНЗ – ефективність надання освітніх послуг. Визначення господарської ефективності діяльності ДВНЗ залежить від комплексної оцінки економічної та технологічної ефективності діяльності ВНЗ. Так, С.Р. Демідов вважає, що господарська ефективність діяльності ВНЗ має дві основні складові: суспільно-господарську та господарсько-розрахункову [7]. Перша з наведених складових за своєю сутністю відображає соціальну значимість конкретного ВНЗ для системи вищої освіти, друга – віддачу від використаних у процесі підготовки фахівців економічних ресурсів, що відповідає визначенню технологічної ефективності діяльності ВНЗ. Для оцінки господарсько-розрахункової ефективності діяльності ВНЗ С.Р. Демідов пропонує використовувати показники ліквідності балансу [6-7]. В умовах бюджетних організацій, до яких відносяться ДВНЗ, застосування таких показників не є інформативним для прийняття рішень стосовно ефективності їх діяльності.

Т.С. Ривчун, враховуючи особливості функціонування сучасних вищих навчальних закладів, інтегральну ефективність їх діяльності розглядає з таких позицій: макроекономічна ефективність, господарська ефективність, ринкова ефективність «споживач – роботодавець», ринкова ефективність «споживач – абітурієнт» [8].

Аналізуючи наведені Т.С. Ривчун складові ефективності діяльності, слід зазначити: макроекономічна ефективність має оцінюватися державою як замовником та гарантом задоволення суспільних потреб у спеціалістах відповідного фаху; господарська ефективність – безпосередньо закладом освіти з точки зору господарюючого суб'єкта; ринкова ефективність «споживач – роботодавець» та «споживач – абітурієнт» - організаціями, які беруть на роботу випускників конкретних ВНЗ, та майбутніми студентами, що здійснюють вибір закладу для отримання вищої освіти, відповідно. Необхідно підкреслити, що наведені Т.С. Ривчук напрямки оцінки ефективності діяльності ВНЗ не є повністю самостійними та незалежними один від одного, тобто при використанні конкретних показників для оцінки складових інтегральної ефективності ВНЗ існуватимуть як загальні, так і специфічні критерії, що дозволяють оцінити саме цей аспект діяльності закладу.

Проаналізувавши та узагальнивши дослідження науковців щодо ефективності діяльності ДВНЗ, сутність поняття «господарська ефективність діяльності ДВНЗ» доцільно сформулювати так: складова ефективності діяльності ДВНЗ, що оцінюється безпосередньо ДВНЗ та характеризує економічний результат діяльності закладів, понесені для його отримання витрати та вартість залучених ресурсів для здійснення діяльності.

І.В. Мещерякова ефективність діяльності ВНЗ трактує як оптимальність витрат на збільшення людського капіталу абітурієнта (студента) та відповідність рівня людського капіталу випускника вимогам роботодавців [9]. У даному випадку ефективність діяльності ВНЗ ототожнюється з сумою двох складових, наведених Т.С. Ривчун: ринкова ефективність «споживач – роботодавець» та ринкова ефективність «споживач – абітурієнт». Для оцінки ефективності функціонування ВНЗ І.В. Мещерякова пропонує використовувати інтегральний показник, складовими якого виступають показник конкурентоспроможності закладу та показник внутрішньої ефективності діяльності, зважені коефіцієнтами значущості. При цьому науковець ототожнює, за своєю сутністю, трактування понять «конкурентоспроможність» та «зовнішня ефективність діяльності закладу». До чинників, що впливають на зовнішню ефективність діяльності, І.В. Мещерякова відносить думку роботодавців та майбутніх студентів конкретного ВНЗ.

О.І. Горелова вважає, що в сучасних умовах функціонування ВНЗ оцінка ефективності їх діяльності має зосереджуватись на визначенні віддачі від платної освітньої діяльності. Для цього науковець пропонує використовувати показник доходу від навчання одного студента на платній основі та показник витрат на навчання одного студента [10]. Використання наведених показників свідчить лише про ефективність здійснення підготовки студентів за відповідними спеціальностями, не відображаючи економічної ефективності діяльності ВНЗ загалом та у певній мірі відображає складові технологічної ефективності діяльності ВНЗ.

А.А. Загородня та Г.І. Мальцева для оцінки ефективності діяльності ВНЗ пропонує використовувати показник співвідношення результатів діяльності закладу та відповідних ресурсів, понесених для їх отримання [11-12]. Застосування наведеного показника відображає загально визнану економічну ефективність діяльності. В.Б. Корольов та С.О. Прокопенко пропонує використовувати для оцінки ефективності діяльності ВНЗ показник грошового потоку [13-14]. Згідно з нормами Міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності використання такого показника передбачає врахування амортизації необоротних активів організації [15], однак, відповідно до норм чинного в Україні законодавства в бюджетних організаціях здійснюється нарахування тільки зносу.

Відповідно до норм чинного в Україні законодавства основною метою діяльності державного вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб країни. Одним з головних завдань ДВНЗ є здійснення освітньої діяльності певного

напряму, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти [16].

Планування освітньої діяльності державних вищих навчальних закладів як бюджетних організацій здійснюється за програмно-цільовим методом, використання якого передбачає розробку цілей та завдань конкретної бюджетної програми, зокрема, за бюджетною програмою за КПКВК 2201160 «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації» [17]. Оцінка результативності бюджетних програм виконується за відповідними результативними показниками. Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники мають підтверджуватися офіційно державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку. Перелік результативних показників щодо кожної бюджетної програми розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів (бюджетними установами в особі їх керівників). Результативні показники бюджетних програм поділяються на такі типи: показники затрат або вхідних ресурсів, які визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми; показники продукту (обсягу виконаних робіт), які використовуються для оцінки досягнення поставлених цілей; показники ефективності (рентабельності), які визначають відношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості у грошовому або людському вимірнику; показники якості, які показують користь від здійснення заходів бюджетної програми [18-19]. Для ДВНЗ результативними показниками бюджетних програм за визначеними типами можуть виступати: показниками першого типу – кількість штатних одиниць, кількість підрозділів, кількість обладнання; показниками другого типу – кількість студентів, кількість підготовлених бакалаврів, спеціалістів, магістрів; показниками третього типу – кількість студентів на одного викладача, вартість підготовки одного студента; показниками четвертого типу – підвищення якості підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів порівняно з минулим навчальним роком. Застосування результативних показників для оцінки ефективності бюджетної програми спрямоване на моніторинг, аналіз та контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів лише за конкретною бюджетною програмою. При цьому не здійснюється оцінка та аналіз загальної ефективності діяльності ДВНЗ та її складових.

IV. Висновки. Таким чином, на основі дослідження літературних джерел встановлено, що у сучасних умовах функціонування ДВНЗ аналіз ефективності їх діяльності здійснюється з різних точок зору. Підходи до аналізу й оцінки соціальної ефективності діяльності ДВНЗ у даний час достатньо досліджені у науковій літературі. Питання аналізу технологічної та економічної ефективності діяльності ДВНЗ також є достатньо дослідженими. При цьому їх визначення взаємопов'язане та впливає на аналіз й оцінку такого важливого, але недостатньо дослідженого аспекту ефективності діяльності державних вищих навчальних закладів, як господарська ефективність, аналіз й оцінка якої є актуальною за умов функціонування ДВНЗ як повноправних учасників ринкових відносин. Напрямоком подальших досліджень є визначення завдань та напрямків аналізу господарської ефективності діяльності ДВНЗ та формування його інформаційного забезпечення.

Джерела та література:

1. Каленюк І. В. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І. В. Каленюк. – К. : ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
2. Вифлеемский А. Б. Экономика образования : учеб. пособие : в 2 кн. / А. Б. Вифлеемский. – М. : Народное образование, 2003. – Кн. 1. – 368 с.
3. Астахов А. А. Капитальные вложения в высшую школу / А. А. Астахов, В. Ф. Семенов. – М. : Высшая школа, 1982. – 292 с.
4. Марцинкевич В. И. Образование в США: экономическое значение и эффективность / В. И. Марцинкевич. – М. : Наука, 1977. – 276 с.
5. Салига С. Я. Развитие методов назначения социально-экономической эффективности витрата на освітні послуги / С. Я. Салига, В. М. Гельман // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3 (23). – С. 213-223.
6. Демидов С. Р. Концепция экономической безопасности высшего учебного заведения / С. Р. Демидов // Сборник научных статей ВГНЕ МНС России. – 2004. – Вып. 3. – С. 50-62.
7. Демидов С. Р. Формирование экономического уклада и планирование деятельности ВУЗа / С. Р. Демидов // Вестник научной информации. – 2006. – № 2. – С. 10-15.
8. Ривчук Т. Е. Об эффективности деятельности высшего учебного заведения / Т. Е. Ривчук // Ректор вуза. – 2009. – № 6. – С. 44-48.
9. Мещерякова И. В. Методические подходы к оценке эффективности деятельности ВУЗа : [Электронный ресурс] / И. В. Мещерякова. – Режим доступа : www.rppe.ru/wp-content/uploads/2010/02/mesheryakova-iv.pdf.
10. Горелова О. И. Финансовые механизмы взаимодействия государственного вуза и потребителя образовательных услуг в условиях предпринимательской деятельности / О. И. Горелова // Финансовые инструменты регулирования экономики регионов : сб. статей III Междунар. науч.-практ. конф. : т. 1. – Дагестан : ИПЦ ДГУ, 2006. – С. 188-195.

11. Загородняя А. А. Совершенствование управления конкурентоспособностью и эффективностью ВУЗа / А. А. Загородняя // Проблемы современной экономики. – 2005. – № 3 (23). – С. 31-35.
12. Мальцева Г. И. Финансовое регулирование в сфере высшего профессионального образования / Г. И. Мальцева. – Новосибирск : СИФБД, 2002. – 147 с.
13. Королев В. Б. Управление вузом с точки зрения принципов корпоративного управления / В. Б. Королев // Университетское управление. – 2006. – № 6 (46). – С. 90-97.
14. Прокопенко С. А. Рыночный подход к реформированию университета / С. А. Прокопенко // Университетское управление. – 2006. – № 5 (45). – С. 27-32.
15. Палий В. Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности / В. Ф. Палий. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 472 с.
16. Закон України «Про вищу освіту» від 19.01.2010р. № 2984-III : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_05.html
17. Бюджетний кодекс України. – Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2011. – 132 с.
18. Наказ Міністерства фінансів України «Про результативні показники бюджетної програми» від 27.10.2009р. № 1252 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/MF09097.html
19. Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Державне управління» від 22.12.2010р. № 1608 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/RE18756.html

Логвина Е.В.

УДК 631.162 (477.75)

РАЗВИТИЕ САНАТОРНО-КУРОРТНОЙ СФЕРЫ – ОДНО ИЗ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ РЕКРЕАЦИИ

1. Постановка проблемы в общем виде и ее связь с научными программами. Территориальной формой организации хозяйства Крыма должен выступать рекреационный комплекс с набором отраслей, удовлетворяющим требованиям рынка и приближающим его к стандартам международных рекреационных корпораций. В последние 10 лет вопросы рекреации и ее правового регулирования ставились неоднократно, признавалась необходимость их специального регулирования, однако решены не были. Были приняты отдельные нормативные акты, которые решали отдельные вопросы в этой области, но не проблему. В результате была накоплена большая база нормативных документов, которая нуждается в систематизации и обобщении. Основными этапами систематизации рекреационного законодательства являются: – принятие концепции формирования правового регулирования рекреационной деятельности; – принятие Закона Украины "О рекреационном фонде Украины"; – и т.д. Содержание статьи отражает НИР кафедры ТНУ им. В.И. Вернадского.

2. Анализ исследований и публикаций. Данную проблематику рассматривали многие отечественные и зарубежные ученые: Захарьин Г.А. исследование и популяризация лечебных свойств полуострова; Багровым Н.В. [13] обладая большим туристическим потенциалом, Крым является неотъемлемой составной частью мирового туристического процесса, т.е. должен стать Причерноморской Швейцарией – высокоразвитым курортно-рекреационным, торгово-финансовым регионом международного значения и т.д.; Мамутов В.К., Амоша А.И., Дементьева Т.Н. [14] неудовлетворительное состояние системы курортов является следствием глубоких диспропорций в сочетании централизованных и децентрализованных начал управления, и т.д.

3. Формирование цели статьи. Целью статьи является проанализировать вопросы, касающиеся деятельности санаторно-курортного комплекса в условиях рыночной экономики, выявить проблемы связанные с развитием данного комплекса и рассмотреть пути решения выявленной проблематики, а также стратегические направления пути развития данной отрасли.

4. Содержание статьи.

В современном мире курортная отрасль и туризм относятся к наиболее мощным и динамичным отраслям экономики. В экономически развитых странах в настоящее время утверждается «культ здоровья» здоровый образ жизни сейчас широко популярен не только в странах СНГ, но и во всем мире. Благодаря этому активно развиваются отрасли направленные на организацию не только отдыха, но и оздоровления. Одним из приоритетных направлений развития экономики Крыма является курортно-рекреационная отрасль. Согласно стратегии развития – 2020 года одним из приоритетов является развитие курортно-туристической отрасли [3]. Природно-климатические особенности Крыма исторически обусловили его специализацию как санаторно-курортного региона. Деятельность санаторно-курортного комплекса направлена на удовлетворение потребностей в санаторно-курортном лечении, реабилитации, оздоровлении рекреантов Украины, ближнего и дальнего зарубежья, а так же на создание конкурентоспособного санаторно-курортного продукта, на основе эффективного и рационального использования ресурсного потенциала (климат, минеральные и термальные воды, лечебные грязи озер, рапа). Санаторно – курортная отрасль в Крыму имеет богатую историю. В 2007 году исполнилось 200 лет с начала освоения природных территорий Крыма в качестве курортов. Крым располагает необходимыми условиями для того, чтобы стать